

štamparske omaške koje su mi se ondje potkrale, i to: u 15. retku ozdo (drugi stupac) na dva mjesta riječ *vezir* (rus.) u *vizir*.

Malik Mulić

SVAKOME POTREBNA KNJIGA

Ljudevit Jonke, Književni jezik u teoriji i praksi, Nakladni zavod Znanje, Zagreb, 1964,

1 — 287.

I

Među našim jezičnim priručnicima knjiga sveuč. prof. dra Ljudevita Jonkea »Književni jezik u teoriji i praksi« izuzetno je i svojevrsno djelo. Predmet joj je naš književni jezik, ali nije ni gramatika, ni pravopis, ni leksikon, nije ni jezični savjetnik, iako je ponešto od svega toga. Nastajala je u prijelomno doba za naš književni jezik: u vrijeme sveobuhvatne pismenosti i u času kad se u našem književnom jeziku sređuju mnoga pitanja, neka sa stoljetnom opterećenošću najrazličnijim pogledima i rješenjima, kad se naš književni jezik oteo partitularističkim, uskogrudnim stegama i oslobodio se izvanjezičnih diktata, koji su ne samo usporavali nego i kočili njegov prirodni razvitak. Knjiga se dakle pojavila u pravo vrijeme: kao pouzdan vodič u pitanjima jezika za najširi krug čitalaca, od najnižega do najvišega stupnja pismenosti i upućenosti u jezična pitanja. Najznatnija joj je ipak prednost što se u njoj otvoreno, bez predrasuda, znalački i odgovorno tumače i zauzimaju jasni stavovi o specifičnim pitanjima našega književnog jezika, kao što je pitanje o njegovu jedinstvu i o posebnostima, pravima i uvjetovanosti njegovih varijanata: hrvatske i srpske, zapadne i istočne.

Lutanja koja su neizbježno pratila suvremenu dinamiku i previranja u našem književnom jeziku, različno, često lično tumačenje nekih općeprihvaćenih pogleda i zaključaka u novom Pravopisu, pojedinačna nastojanja da se zaobiđu, pa čak i nametnu neka gledišta tuđa i intencijama novoga Pravopisa i stvarnom stanju na sadašnjem stupnju razvitka našega jezika kao jedinstvenog

standardnog jezika hrvatske i srpske kulture s jezičnim posebnostima svake od njih, sve je to u Jonkeovoj knjizi potanko razmotreno, za sve se nalaze objektivni razlozi i za sve se u njoj donose načelna objašnjenja i rješenja. Jonkeova nas knjiga uvodi u jezične vode pročišćene od nanosa krute ekskluzivnosti, oslobađa ostataka jezičnog militarizma, lišava kolonijalnog jezičnog mentaliteta.

Način na koji je to Jonke radio osvaja nas i svojom jednostavnošću i svojom pronicavošću. Dok je Maretić (osobito u Gramatici i Savjetniku) kodificirao (jezični kodifikator), Ivšić (u svim svojim radovima s područja jezika) naučavao (jezični učitelj) Jonke, učenik jednog i drugog, odabire srednji put: on kaže i kako je što i zašto je upravo tako, ali ne zapovijeda i ne zaustavlja se u znanstvenoj izolaciji; on predlaže, nagovara i savjetuje, a prihvaćanje ili odbijanje svojih zaključaka prepušta snazi i uvjerljivosti pruženih dokaza. Sudjelujući u novije vrijeme u svim našim krupnijim jezičnim i pravopisnim pothvatima i djelatnostima (Novosadski dogovor, Pravopis, Rječnik suvremenoga hrvatskosrpskoga književnog jezika, uredništvo »Jezika« i Skokova Etimološkog rječnika i povremeno drugih znanstvenih publikacija, osim znanstvenog i znanstveno-popularno djelovanje u dnevnim i periodičnim listovima i na radiju, prevodilački rad najvišega dometa, nastavnički rad na najodgovornijem mjestu, rad na često zanemarivanoj sintaksi našega jezika, itd.), on je svugdje ostavio jak dokaz svoje prisutnosti i svoga djelovanja te su i značajni rezultati toga djelovanja neraskidivo povezani s njegovim imenom.

Prof. Jonke izuzetno mnogo polaže na svijest, dobru volju i dobronamjernost svojih čitalaca. Polazi s pretpostavke da je nacionalni standardni jezik i njima kao i njemu jedna od najdražih svetinja i najprećih briga, da ljubav i briga za jezik počivaju na spoznaji o jeziku kao i nezamjenjivu sredstvu za uspješan rast i afirmaciju nacionalne svijesti i nacionalne kulture. Ta spoznaja opravdava i trud i vrijeme utrošeno za svladavanje ne samo elementarnih nego i naj-

složenijih problema našega standardnog i književnog jezika. Banalne tričavosti i izivljanja u sitnicama na jezičnoj periferiji, upravo na jezično-povijesnom, jezično-regionalnom i jezično-političkom dodiru (pri čemu su često izbijali u prvi plan ovi drugi elementi) ne služe ničemu, najmanje razvijanju jezične kulture.

Kad sam se odlučio da pročitam Jonkeovu knjigu »Književni jezik u teoriji i praksi«, nisam to uradio toliko zbog toga što sam očekivao da ću u njoj naići na lingvistička otkrića koja mi kao jezičnom stručnjaku ne bi bila manje ili više poznata (pogotovu što je autor članke iz svoje knjige postupno objavljiivao u dostupnim publikacijama), nego sam je htio pročitati »u jednom dahu« i tako o njoj steći onaj opći utisak koji na čitaoca ostavlja pročitana knjiga, bez obzira na eventualne sporne pojedinosti. Sazrelo je, naime, vrijeme da se našoj široj javnosti pruže ne samo podaci nego i da joj se objasni stanje i smjer jezičnog razvitka, dade solidan oslonac za vlastita jezična prosuđivanja i osobito da se pravilno orijentira u našim specifičnim hrvatsko-srpskim jezičnim odnosima. Pročitavši Jonkeovu knjigu, sa svom odgovornošću mogu kazati da je ona upravo prožeta nastojanjem da zadovolji te aktualne potrebe naše suvremenosti.

II

Jonkeova knjiga »Književni jezik u teoriji i praksi« podijeljena je na dva zasebna dijela, svaki pod posebnim naslovom: »Književni jezik danas« (do 167. str.) i »Književni jezik u 19. stoljeću« (do 281. str.). Na kraju drugoga dijela dodana je rasprava »O redu riječi sa sintaktičkog i stilističkog gledišta u hrvatskosrpskom jeziku«. Na početku je knjige piščev »Predgovor«, a na kraju bilješka »O autoru ove knjige« dra Stjepana Babića, napokon »Kazalo riječi i pojmova« (na tri strane). Oba glavna dijela knjige sastoje se od više članaka koji su svi zasebno uže problemske cjeline. Prvi je dio još podijeljen na sedam sadržajno bliže povezanih odjeljaka, svaki sa po više članaka, tako da

je osigurana maksimalna preglednost i dobro snalaženje u izloženoj jezičnoj problematici.

Raznolika su jezična pitanja koja pisac razmatra u svojoj knjizi. Samo u prvom dijelu mogao sam nabrojiti 121 članak, što znači da je u tom dijelu potanje obrađen barem isto toliki broj jezičnih problema, a gotovo je u svakom članku dodirnuto i još po koje pitanje koje se piscu nametalo u vezi s obrađivanim problemom. Samo citiranje članaka zauzelo bi oko tri strane ovoga formata. Iako bi citiranje naslova članka bilo korisno, jer bi pružilo najpregledniju sliku o sadržajnim preokupacijama prvoga dijela knjige, od toga se moralo odustati iz praktičnih razloga i u uvjerenju da ni jedan čitalac »Jezika« neće propustiti da posegne za samom knjigom.

Pročitavši knjigu uvjerio sam se da je pisac metodski dobro postupio kad je najprije govorio o današnjem književnom jeziku, a tek onda o jeziku u 19. stoljeću, iako je kronološki red obratan. Razlozi su očiti. Težište je knjige na problemima suvremenoga književnog jezika, pa su oni u prvom planu. Od jezične se problematike često zazire, nerijetko se jezik uči tek od nevolje, a kad potreba natjera, katkad se poseže samo za onim i uči samo ono što je neposredno aktualno, na način i u opsegu koji najbrže dovodi k cilju. Kako Jonkeova knjiga nije namijenjena samo jezičnim stručnjacima i onima koji s ljubavlju njeguju i usavršavaju svoj jezik nego i svima drugima, manje ili više pismenima, koji tek treba da se nađu u istom kolu s onima prvima, trebalo im je na prvome mjestu pružiti baš onu i onakvu građu koja im upravo treba, i to u opsegu i na način koji ih neće od nje odbiti. Tek pošto se zainteresiraju i zagriju za predmet i usavrše svoj jezični osjećaj, poželjjet će da se upoznaju i sa stanjem našega jezika u razdoblju prije današnjega, jer je »kontinuitet jezika 19. i 20. stoljeća veoma snažan, pa nije moguće steći pouzdanu poznavanje današnjeg književnog jezika bez nekih osnova koje potječu iz 19. stoljeća« (iz Predgovora). Tako je s obzirom na njezin karakter i ulogu drugi dio

knjige podređen prvome, a oba se dijela funkcionalno dopunjavaju.

Pisac dobre primjere ili greške u jeziku ne izmišlja, nego potvrde i za jedne i za druge nalazi u svakidašnjoj jezičnoj praksi. Sustavno prati jezik naših novina, stručne i znanstvene literature, lijepe književnosti i filma, zagleda i u jezik natpisa, oglasa i prospekata (uključivši čak i jelovnike), osluškuje jezik radija, kazališta i drugih društvenih tribina. Sve mjeri i prosuđuje s gledišta prihvaćene norme i jezične funkcionalnosti. A normu ne određuje proizvoljno, odozgo, »ex cathedra«, nego je prvenstveno crpe iz jezika dobrih književnika. Zato je njegova programatska deviza: »Piši onako kako dobri pisci pišu«. Pri tome se ne protivi raznolikostima jezičnog izražavanja jer su one potvrđene i u naših najboljih književnika. Katkad su uvjetovane stilskom razinom, katkad su određene nacionalno ili regionalno, vrlo često potrebom adekvatnog izraza novih pojava i pojmova, pa stvaralačkom inicijativom (osobito u pjesničkom jeziku) i mnogim drugim poticajima. Zato se Jonke zalaže za načelo »elastične stabilnosti« u jeziku. »Književni jezik treba da bude stabilan, ali u isto vrijeme i tako elastičan da može prihvatiti sve novo što koristi pravilnom izražavanju funkcija i njegovu organskom razvitku« (str. 19). Iako naš književni jezik ima jak oslonac u narodnim novoštokavskim govorima (osobito hercegovačkoga tipa), on nije identičan ni s jednim od njih. »Pisati danas onako kako narod govori, shvaćeno doslovno, značilo bi vraćati se u prošlost, lišavati se obogaćenja književnog jezika, polaziti u folklor, pa i u dijalekat« (str. 16). Književni jezik ima svoju autonomiju i svoja prava. Dovoljno je npr. spomenuti da su stari i dobro izražajni stražnjonepčani suglasnik *h* mnogi štokavci zamijenili spirantskim *h* koji se lako i gubi, a u književnom je jeziku taj glas obavezan gdje god mu je po postanju mjesto, ako nije zamijenjen drugim kojim glasom. Tako je u književnom jeziku obavezno razlikovanje glasova *č* i *ć*, iako su se oni neutralizirali u mnogim narodnim govorima. Slično je i s nekim drugim glasovnim pojavama i s mno-

gim akcenatsko-kvantitativnim, morfološkim, leksičkim i sintaktičkim osobinama, o čemu u Jonkeovoj knjizi ima velik broj potvrda.

Lako je razumjeti zašto u toj knjizi ima ponavljanja i nekih načelnih pitanja i nekih praktičnih rješenja. Piscu je bilo stalo do toga da čitalac stekne pouzdanu orijentaciju i u teoretskim i u praktičnim pitanjima našega jezika. Što su ona kompliciranija ili bitnija za jezičnu strukturu, to ih je potrebno više naglašavati i višestruko osvjetljavati, kako bi čitalac mogao samostalno prosuđivati o jezičnim pojavama, da ne bi živio »u sjeni autoriteta«. Ali Jonkeova knjiga pruža mnogo više od jezičnih pouka i teorija shvaćenih samo savjetničarski. Ona teži da razvija kulturu usmenog i pismenog izražavanja i na višem stupnju. Zato se u njoj nalaze i savjeti kako da se izbjegne jezična tromost, monotonija i hrapavost i postigne stilsko lakoća. O tim se problemima govori jasnije i potpunije nego je to moguće u normativnim gramatikama, pa knjiga može dobro poslužiti i majstorima riječi i pera, piscima od zanata.

Još se autor u prvom dijelu knjige zdušno zalaže za potpunije i sistematskije učenje jezika u našim školama. »U srednjim školama učenje jezika svedeno je na najmanju mjeru... To se dakako u znatnoj mjeri odražava na pismenosti naših školovanih ljudi. Mislim da je to potrebno izmijeniti« (str. 141). Kamo sreće kad bi do promjene došlo što prije i kad bi bila što radikalnija!

Drugi dio knjige posvećen je našem književnom jeziku u 19. stoljeću. Šest rasprava s toga područja pruža preglednu i zaokruženu sliku o jezičnim prilikama u vrijeme kad su se gajevskom i vukovskom reformom stvarali obrisi našega modernoga književnog jezika. Trebalo je mnogo truda i velikih pregaranja da se pokroči naprijed. Često su se ukrštali i putovi i ciljevi, pa su i sukobi među jezičnim stručnjacima bili i mnogobrojni i žučljivi. Prof. Jonke postavio je sebi za cilj da objektivno, iz distancije, na osnovi izvora prouči i jezično činjenično stanje i povijesne prilike koje su ga uvjetovale, da bi se i o tom razdoblju dobila vjerna slika i pravilna ocjena. Tim origi-

nalnim i dokumentiranim Jonkeovim radom dolazimo do spoznaje da su naši ilirci stavljali jezik zajedno s narodnošću u prvi plan svojih nastojanja i briga i da je »kontinuitet jezika 19. i 20. stoljeća veoma snažan«, pa da je pouzdano poznavanje suvremenoga našega jezika usko povezano s poznavanjem nekih osnova koje nam je namrlo 19. stoljeće. U tome je glavna novina i značenje Jonkeovih rasprava o jeziku 19. stoljeća. Povezane s izlaganjima o problemima našega suvremenog jezika te rasprave dobivaju još više na aktualnosti, a cijela knjiga na sadržajnosti i vrijednosti.

Božidar Finka

SIMPOZIJ O VUKU STEF. KARADŽIĆU

U Beogradu je od 14—22. rujna 1964. održan simpozij u povodu stote godišnjice smrti Vuka Stef. Karadžića. Priredio ga je Filološki fakultet Beogradskog univerziteta. Pored sedamdeset i dva domaća naučna radnika simpoziju je prisustvovalo trideset i devet inozemnih slavista iz Evrope i Sjeverne Amerike. To je bio vrlo zanimljiv zbor slavista koji je radio četiri dana u tri sekcije. Nas zanima rad I sekcije, lingvističke. U njoj je u programu najavljeno 29 referata, a održano ih je 26. Gotovo svi referati bili su vezani uz ime i rad Vuka Stef. Karadžića. Ono što je potrebno istaći, što se prije nije dešavalo na ovakvim i sličnim skupovima u našoj zemlji, gotovo svi strani učenjaci održali su svoj referat na hrvatsko-srpskom jeziku. Gosti iz inozemstva naučili su ga pretežno na Seminaru za strane slaviste, koji se održava u našoj zemlji u okviru Filozofskog fakulteta u Zagrebu već 15 godina. Referati iz jezika bili su ovi: 1. B. Havránek (Prag): Razvitak Karadžićeve norme srpskog književnog jezika na općenarodnoj ulozi; 2. R. Auty (London): Vukova jezična reforma u svjetlu jezičnog preporoda austrijskih Slavena; 3. M. Hraste (Zagreb): Jezik i pravopis u Dalmaciji u doba narodnog preporoda i Vuk Stefanović Karadžić; 4. M. Ivić (Novi Sad): Vukova uloga u normiranju ekavske varijante našeg književnog jezika;

5. D. Brozović (Zadar): Srpskohrvatski standardni jezik i Vuk Stefanović Karadžić; 6. M. Stevanović (Beograd): Karakter dijalektizama u Vukovom jeziku; 7. K. Horálek (Prag): Prilog tekstologiji Vukovih folklornih zbirki; 8. N. I. Tolstoj (Moskva): Novatorstvo i tradicija u lingvističkim radovima Vuka Karadžića; 9. F. Slavski (Krakov): Dodatak Sanktpeterburgskim sravniteljnim rječnicima i njihov značaj za slavistiku¹; 10. I. Lekov (Sofija): Vuk Karadžić kao lingvist-bulgarist; 11. T. Eekman (Amsterdam): Vuk i njegovi prethodnici u oblasti reforme ćirilice (s naročitim obzirom na J. Križanića); 12. L. Hadrovicz (Budimpešta): Planovi reforme latiničkog pravopisa 1785. godine; 13. C. Davidsson (Uppsala): Slova u Miroslavljevom jevanđelju i njihovo značenje; 14. A. Mladenović (Novi Sad): Slovo *dž* pre Vuka; 15. J. St. Clair-Sobell (Vancouver): Nekoliko aspekata leksičke interferencije; 16. P. Ivić (Novi Sad): Dva aspekta Vukovog dela; 17. M. Marković (Beograd): Jezik i nacionalna kultura; 18. B. Drenovac (Beograd): Iracionalno u delima Vuka St. Karadžića; 18. E. Petrovici (Kluj): Zapadnojužnoslovenska imena mesta u Maloj Vlaškoj; 20. D. Barjaktarević (Priština): Pitanje glasa jata kod Vuka; 21. A. Peco (Beograd): Govori današnje Hercegovine prema Vukovom jeziku; 22. Č. Trifunović (Beograd): Vuk i stara srpska književnost; 23. D. Živković (Novi Sad): Vukova borba i srpski pesnički jezik; 24. J. Jurančić (Ljubljana): Vukova jezička i književna koncepcija kod Slovenaca; 25. M. Pavlović (Beograd): Evolucija i diferenciranost stila Vuka Karadžića.

Na kraju svakog zasjedanja prije i poslije podne razvila se diskusija o podnesenim referatima. Najživlja je bila diskusija onoga jutra kad je svoj referat pod naslovom »Novatorstvo i tradicija u lingvističkim radovima Vuka Karadžića« održao N. I. Tolstoj (Moskva). Govoreći o Vuku i njegovu revolucionarnom radu na reformi ondašnjeg je-

¹ Ovako je napisano u prospektu što ga je izdao Filološki fakultet Beogradskog univerziteta.